

ROZHOVORY A MATERIÁLY / INTERVIEWS AND ARTICLES

Dálková zpověď profesora Hrocha

Jan Kumpera

Profesor PhDr. Miroslav Hroch, DrSc. a Dr. h.c. se narodil 14. června 1932 v Praze a v padesátých letech vystudoval historii na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy, se kterou spojil téměř celý svůj profesní život. Po roce 1990 se mu konečně otevřely brány evropských univerzit, jako hostující profesor působil v Německu, Itálii, Litvě, Polsku i Finsku a také v USA. Jako pedagog působil nadále i v českém vysokoškolském prostředí, včetně přednášení na Západočeské univerzitě.

V počátcích své vědecké dráhy se zprvu zabýval evropským raným novověkem (všeobecná krize feudalismu), zvláště obchodem mezi západní a východní Evropou, ale také třicetiletou válkou i revoluční Anglií (monografie o Oliveru Cromwellovi). Svě bádání, vždy podložené znalostí pramenné základy, obohacoval i metodologicky o podněty soudobé západní historiografie. V 60. letech se začal orientoval na dějiny národních hnutí v Evropě v 18.-19.století. Srovnávacím studiem na příkladu malých národů sledoval pozvolnou přeměnu z původně spíše etnických skupin do národních celků s vlastní jazykovou, kulturní a politickou identitou. Definoval přitom shodné rysy a vývojové analogie, ale také specifiku jednotlivých národů. Jeho aplikace komparativní metody a typologie v tomto směru jsou považovány za průkopnické a dosáhly celoevropského uznání.

Závěrem se chci jako „zpovědník“ sám vyznat, že jsem žákem profesora Hrocha (vedl moji diplomovou u i rigorózní práci Komenský a anglická revoluce). Ze své zkušenosti jsem jej vždy považoval za skvělého učitele, ale též moudrého a laskavého člověka (který neváhal podporovat studentské hnutí v letech 1968-1969). Vážil jsem si také jeho manželky byzantoložky docentky Věry Hrochové (+ 1997), další z plejády mých vynikajících učitelů.

1. Vaše cesta za múzou Kleio – mládí a studia na FFUK, učitelé i vrstevníci.

Budete zklamán, když Vám řeknu, že jsem původně, tedy když jsem se přihlásil na filosofickou fakultu, vůbec nezamýšlel stát se historikem. Já chtěl být už od septimy být gymnaziálním profesorem češtiny a také moje přihláška na fakultu

byla na učitelskou češtinu. Ale já češtinu nemohl v učitelském studiu kombinovat s nějakým jazykem, protože jsem absolvoval klasické gymnázium, kde se učila latina a řečtina a z moderních jazyků jen ruština. Já sice chodil na nepovinnou angličtinu a němčinu, ty se u nás na gymnáziu nabízely, ale pro přijímačky to rozhodně nestačilo. Nezbyvalo tedy než si napsat jedinou zbývající kombinaci – a to s dějepisem, ale tam byl dějepis na prvním místě – tedy „hlavní“ obor. Ještě v prvním ročníku jsem chodil jaksi navíc na nový obor – literární vědu, což byla vlastně jednooborová čeština bez výuky jazyka. Brzy jsem zažil zklamání – odborně i lidsky. Odborná úroveň výuky literatury mi připadala ubohá, plná plané ideologie a zájem o studenty nulový. Já měl dost načteno, tak mi ty nároky připadaly pod úroveň toho, co jsem si tenkrát naivně představoval pod univerzitním studiem. Také kolegové na češtinu na mne neudělali dobrý dojem. Zdálo se mi, že jim chybí jakýkoli zápal pro českou literaturu. Křivdil jsem jim, protože jsem si neuvědomil, že také oni studují češtinu jako „vedlejší“, takže jejich zájem byl soustředěn na hlavní obor, což byl nějak jazyk.

Úplně jinak to vypadalo na historii. Úroveň jsem se neodvažoval posuzovat, protože jsem nepřicházel z gymnázia s nějakými mimořádnými znalostmi. Na jedné straně mne šokovalo, že základní literaturou, z nichž jsme se měli připravit na zkoušku z obecných dějin, byly české překlady sovětských středoškolských učebnic. Na druhé straně mne od samého začátku chytla práce v historickém prosemináři, která měla podobu jakési vědecké průpravy. Tam jsme záhy pochopili, že historie, má-li být vědou, musí respektovat nějaké principy, postupy při poznávání minulosti. A kdo nám tuto průpravu vštěpoval? Nebudete se divit – byl to Josef Polišenský, tehdy ještě docent, jeden ze tří historiků, kteří na obecných dějinách přežili únorové čistky. Měl jsem štěstí, že to byl právě on, komu přidělili naši studijní skupinu, tedy kombinaci dějepis-čeština do prosemináře. Padli jsme si rychle do oka, já si pak v každém následujícím roce vybíral jeho semináře a diplomka u něj byla samozřejmostí. Už ve druhém ročníku mi nabídl místo demonstrátora v knihovně tehdejšího Historického semináře, kterou vedl. A ještě něco: on dovedl vytvořit kolem sebe takové zákoutí pohody, kam nedoléhaly zvenci hrůzy stále ještě dožívajícího stalinismu. A tak jsem se jaksi přirozeně vzdal snu o tom, že budu literárním vědcem a sblížil se s historickou vědou. Odtud pak se utvářelo přesvědčení, že poznání minulosti je tak důležité, že stojí za to, učinit je svým posláním. Můj učitel Josef Polišenský v tom myšlenkovém obratu hrál asi rozhodující roli.

Polišenský nebyl jediný, kdo na historii profiloval to zvláštní zákoutí, kde věda vytěsnila politiku. Roku 1953 dostal povolení učit na FF docent František Kutnar, jeho přednášky mi imponovaly svou sevřenou stavbou, precizností formulací. Není divu, že většina kolegů z naší kombinace šla dělat diplomku u něho. V nižších ročnících na fakultě působil také docent František Graus, tehdy považovaný za dogmatického marxistu, Z jeho přednášky o krizi feudalismu ve 14.

století – jediné, co jsem od něj slyšel – jsem takový dojem neměl. Naopak, velmi jsem oceňoval jeho logickou argumentaci a samozřejmě také šíři znalostí.

A kolegové? V té naší skupině dějepis čeština jsme všichni počítali s kariérou kantora, a to formovalo náš vztah k oboru: snažili jsme se naučit co nejvíc, včetně základů vědecké práce. V našem ročníku ale byla také skupina studentů, kteří měli historii jako jednooborovou, a další skupina studujících archivnictví. Z nich velká část od počátku měla vědecké ambice. Musím přiznat, že jsem je obdivoval a zároveň se snažil jim přiblížit. Jistě o nich ještě bude řeč. Prý jsme byli „silný ročník“.

2. Badatelské zrání – postupná orientace: 16.-17. století, obecná krize feudalismu, Pobaltí a Skandinávie, třicetiletá válka, revoluční Anglie a Oliver Cromwell...

Jak už jsem napsal v předcházející odpovědi, nechtěl jsem se stát badatelem, od začátku mne lákalo kantoření. Ale můj učitel byl silná osobnost. Pod jeho vlivem jsem začal nacházet zálibení v hledání nových poznatků, pod jeho vlivem jsem se začal zajímat o evropské dějiny a také moji prvotní orientace na raný novověk ovlivnil on, když mi navrhl zvolit za téma diplomky Valdštejnovu politiku vůči německým hanzovním městům v době, kdy na sklonku dánské války i po jejím skončení ovládal Meklenbursko. Když jsem systematicky procházel Valdštejnovu válečnou kancelář – tedy její archivní fondy – zjistil jsem, že Valdštejna zajímal také námořní obchod, a to nejen proto, že dostal od císaře za úkol narušovat podle španělských zájmů nizozemský obchod na Baltu. Když jsem si k tomu zjišťoval širší souvislosti, poznal jsem, jak významnou roli hrála baltská obchodní cesta a nizozemští obchodníci pro obchod mezi západní a východní Evropou. To podnítilo či oživilo moje trochu naivní studentské úvahy na téma nerovnoměrnost vývoje vyspělého Západu a zaostalého Východu. Kdo z toho těžil, kdo to způsobil? Tyhle úvahy stály pak u kolébky mého rozhodnutí, zvolit téma kandidátské práce ve vzájemném prolínání a podmiňování obchodu a politiky v období třicetileté války.

Zmiňujete v této souvislosti moji knížku o Cromwellovi z roku 1967, ale to je omyl. K anglické revoluci jsem se dostal úplně nezávisle n baltském obchodu. Mělo to vlastně velmi aktuální pozadí. Někdy před polovinou šedesátých let, v obecné atmosféře úvah o tom, jakou podobu by měla mít vláda v transformované naší společnosti. Jedním z dílčích problémů bylo, zda je možné, aby svoboda slova a svědomí může být nastolena v době, kdy politická vláda má autoritativní podobu. Připadalo mi, že anglická revoluce vůbec a Cromwellův „Protektorát“ zvláště poskytují zajímavý materiál na toto téma. Napsal jsem o ’tom článek do časopisu Dějiny a současnost a ten zaujal kohosi vlivného natolik, že navrhl,

abych napsal Cromwellův portrét pro ediční řadu téhož jména, která vycházela ve Svobodě. Já to slíbil napsat, ale požádal jsem o odklad do doby, kdy u končím svoji habilitaci – a ta zase byla na úplně jiné téma.

Léta 1963-1967 jsem věnoval komparativnímu rozboru sociální skladby národních hnutí v Evropě. Nebylo to zase až tak nové téma. Já se už v době studií zajímal o národnostní problematiku. Ve třetím ročníku jsem v semináři docenta Polišenského zpracoval jednu epizodu z dějin studentského hnutí v Německu – tu pak vydali v NDR. A moje první výběrová přednáška – jako asistenta – byla tuším roku 1958 věnována úvahám o utváření národa v Evropě, o vývoji definice národa. Pokračovat v tom však jsem se neodvažoval, protože to bylo téma, kde existovalo příliš mnoho apriorních pouček – počínaje Stalinovou definicí národa –, takže bych musel být příliš konformní nebo riskovat, že mi to zakážou.

3. Kontakty se zahraniční historiografií – polskou a sovětskou a zejména se západní progresivními a reformními vlivy (Francie, Německo). Proměny a poměry v 50.-60.letech, impulzy doby.

O těch kontaktech by se toho dalo říkat moc a moc, ale vezmu to krátce. Před pár lety vydali dva němečtí historici knihu rozhovorů s historiky, které souhrnně označili jako „Brückenbauer“ (Stavitelé mostů) mezi Západem a Východem, což znamenalo, že dosáhli jistých výsledků v navazování a udržování vědeckých styků (J. C. Behrends, J. Danyel, Grenzgänger und Brückenbauer, Göttingen 2019). Mne si tam z českých historiků vybrali jako jediného. Asi mne na Západě skutečně dost znali, ale kdyby v době, kdy za mnou ti němečtí kolegové přišli, byl býval ještě žil profesor Polišenský, byl bych je poslal za ním. Moje styky se Západem se nedají srovnávat s těmi, které udržoval on. Vlastně, možná v osmdesátých letech už jsem se mu mohl vyrovnat. Sám jsem se divil, jak je to možné, že... tedy spíše proč jsem ty styky udržoval. Materiální výhody to nepřinášelo, spíše politická rizika. Tady je třeba uvést souhrn několika motivů. Člověk musel být přesvědčen, že těmi styky přináší něco pro naši vědu, musel umět nějaké ty jazyky, musel on i ti jeho západní partneři být v postavení, co možná vzdáleném od politiky, tedy také od nejnovějších dějin. A naopak, uznání, které od nich získáte, je vlastně uznáním, naší univerzity, našemu národu. Asi to zní moc staromilsky, ale já vždycky měl v takové situaci dojem, že jsem něco jako reprezentant české vědy – tedy jaksi v národním dresu. To jméno neznali a vzápětí zapomněli, ale vždycky se uvádělo spolu s tím jménem, že je to Čech, případně z Prahy a z Karlovy univerzity..

4. Rozmach československé, respektive české historické vědy v době ideologického tání... *Moje generace měla štěstí a možnost poznat na fakultě výrazné osobnosti a protagonisty. Mne oslovil snad nejvíce Váš učitel, profesor Josef Polišenský, který mne posléze nasměroval ke komeniologii? Jako nadšení studenti jsme vnímali i další charizmatické přednášející, z Vašich vrstevníků třeba medievalistu Františka Kavku či historiky našich moderních dějin, jakými byli Robert Kvaček, Věra Olivová nebo Tomáš Pasák...na které z nich nejvíce vzpomínáte Vy?*

V době studií nám z těch, které uvádíte, přednášel jen František Kavka, ostatní byli spíš moji kolegové. tedy kromě Věry Olivové, ale právě s ní jsem si v šedesátých letech rozuměl líp než s nimi. Líbilo se mi, jak tehdy začala revidovat svůj původně hyperkritický postoj k 1. republice a zvláště si oblíbila Edvarda Beneše, v jehož archivu pracovala Když se ptáte na ty přednášející, rád bych připomněl Františka Červinku, výborného řečníka a diskutéra, který přednášel české dějiny 19. století. Vyhodili ho roku 1970 a brzy potom zemřel. Dnes už je zapomenutý, ale přece jen po sobě něco zanechal – svého vynikajícího žáka Ottu Urbana.

5. Zmařené naděje Pražského jara a „plíživá normalizace“. *Na filozofické fakultě nejen mne, ale nás podobně smýšlející uředníky múzy Kleio sice zaskočila, ale stále jsme v mladistvém optimismu věřili, že nadějný vývoj může pokračovat...Byl jste skeptičtější?*

K čemu, k jaké perspektivě myslíte „skeptičtější“? Máte-li na mysli víru, že po otřesu roku 1970 bude za nějaký čas ten vývoj pokračovat, přiznávám, že jsem tu naději, či spíše iluzi sdílel. Připomínal jsem si, jak to dopadlo v Maďarsku – tedy tu liberalizaci pár let po nástupu Kádárově, V mikrosvětě fakulty tuto naději živil profesor Arnošt Klíma a já ho bral vážně protože byl švagrem tajemníka ÚV Kollera (teď nevím, jestli to jméno nekomolím).

Pokud máte na mysli osud Pražského jara, tak tam jsem skeptický byl – přesněji řečeno, neměl jsem iluze o Sovětském svazu, tedy o tom, že nás nechají být a nezasáhnou. Myslím, že většina těch politických předáků, co nás vedli, vyrůstali v lásce k Sovětskému svazu a ta láska a důvěra v nich podvědomě zůstala, až ji pak zničily sovětské tanky. Já tenkrát žádnou pozici nezastával, ani o žádnou neusiloval, už proto, že jsem většinu roku 1968 trávil mimo Prahu, takže jsem nic nemohl ovlivnit, ale od nějakého bodu jsem se začal bát a říkal jsem „nepíchejte medvěda do břicha, když nemáte flinfu“. Prostě nikdy jsem o Sovětech neměl iluze, tedy že to nejsou žádní andílci. tak jsem neměl o co přijít. A řeknu Vám ještě jednu epizodu. V červenci se v Poraze zastavil můj německý přítel Gottfried Schramm, o kterém se říkalo, že paří k poradcům Willyho Brandta. Byl profesorem východoevropských dějin, rozuměl česky a události u nás velmi pozorně sledoval. A sledoval je s obavami. Při našem setkání řekl větu, kterou jsem si

často opakoval, a proto si ji pamatuju dodnes: „Předvídat je většinou obtížné, ale jedno lze předvídat s jistotou. Jestli k vám vpadnou Sověti, Západ pro vás nehne prstem“. Bylo to varování, které jistě zdaleka nebylo jediné. A vyplnilo se. Vzpomeňte, jak rychlé úspěchy měla po roce 1970 západní politika smířování se Sovětským Svazem.

6. *Ve složitých podmínkách jste volil novou badatelskou orientaci – srovnávací studium novodobých národních hnutí, tzv. národní obrození u menších evropských národů, analogie a typologie. – Odborná odezva byla vesměs příznivá, objevila se i kritika?*

Mne to začalo zajímat jako akademické téma: jak vypadalo sociální zakotvení těch, kdo byli hnací silou národních hnutí, jaké byly objektivní předpoklady pro přijetí identifikace s národem. Když jsem chtěl získat obecnější poznatky, musel jsem sáhnout ke komparaci. Teprve později jsem i uvědomil, že jsem byl první, kdo takto aplikoval komparativní metodu. K tomu patřilo najít srovnatelná období těch jednotlivých národních hnutí, protože ta probíhala v Evropě nerovnoměrně. Tedy si je periodizovat a ukázalo se, že ta periodizace je shodná u všech národních hnutí, byť v rozdílném čase. Tímhle vším jsem asi zaujal odborné publikum v zahraničí hned po roce 1969, kdy ta kniha vyšla. Recenze vyšly hlavně v Německu a Rakousku, tu knihu vydali v AUC německy, ale také ve Francii, Polsku, USA, Kanadě, Finsku, na Litvě. Byly vesměs kladné, někdy až velmi pochvalné. Jistou roli hrálo asi překvapení, že takovouto knihu mohl napsat někdo, kdo celý život trávil za „železnou oponou“. A možná i sympatie ke všemu českému jako ohlas srpna 68. Ptáte se na kritiku. Už si skoro nic nepamatuju, byly to většinou detaily, už si nic konkrétně nepamatuju. Závažná byla připomínka, že jsem vybral národní hnutí od sebe teritoriálně i situačně vzdálená a nezůstal v rámci habsburské monarchie. Ale mně právě o to šlo: rozbít ten stereotyp, který spojuje národní hnutí buď s habsburskou monarchií nebo s Balkánem. Opravdu koncepční kritika se objevila a poté, co kniha vyšla v rozšířené podobě v Cambridge University Press 1985. Spíš to vlastně byla diskuze o tom, zda patřím do tábora tzv. konstruktivistů či perennialistů, pak se ještě objevila škatulka modernistů atd. Přesně řečeno, konstruktivisté mne označovali za esencialistu a případně i perennialistu, tedy že věřím ve „věčný“ národ, ale jiní mne zase označovali za konstruktivistu. Ale to by bylo dlouhé vysvětlování. Bylo to asi díky této poloze „uprostřed“, že tu knihu vydala roku 2000 Columbia University ve druhém vydání, takže dnes patří s téměř třemi tisíci citacemi mezi nejvíce citovanými knihami českého historika v zahraničí.

7. Jak jste společně s manželkou Věrou prožíval postupnou normalizaci? Mimoходом manželství špičkových historiků nebylo v té době zdaleka běžné, bylo po Vás i odborně podnětné a inspirující?

Normalizace – nerad na tu dobu vzpomínám, byla nejhorším obdobím mého života, i když mně osobně se nic moc nestalo. Měl jsem štěstí hned dvojité. Za prvé jsem v inkriminovaném období působil až do března 1969 jako hostující docent ve Freiburgu (Br.), takže jsem ani neměl příležitost někde se politicky angažovat, za druhé nade mnou prý držel ruku jeden z hlavních normalizátorů, šéf katedry profesor Říha, který si mne cenil jako dobrého administrátora (dělal jsem nějakou dobu tajemníka katedry) i jako vědce. Ostatně, formálně byl on vedoucím mé disertace o ekonomice a politice za třicetileté války. To pověření jsem přijal a dodnes toho nelituji, protože mi to umožnilo udržovat, protože jako straníkovi mi to umožnilo výhodnou pozici v úsilí udržet na historii slušnou úroveň, na kterou jsme se během předchozího desetiletí dostali. Tehdy totiž se našlo – nejen ve stranickém aparátu, ale i na samotné fakultě – mnoho primitivů, kteří z nás chtěli udělat nástroj politické výchovy. Vlastně jsem napodoboval úlohu, kterou v době mého studia sehrál můj učitel profesor Polišenský. On se jako sociální demokrat nechal v osmačtyřicátém převést do KSČ. Jako student jsem to nevěděl, ale jen tušil a nejdnou jsem si říkal, jak dobře to je pro nás, že se na oboru udržel. Za normalizace sice nemusil odejít z fakulty, ale Řího, který ho nenáviděl, mu nedovolil učit na historii. Tehdy mi Polišenský řekl: „Miroslave, teď je to na Vás“. A já to vzal vážně, možná až příliš. Manželce hrozilo, že coby „vyškrtnutá“ bude muset odejít, ale zachránilo ji, že za ni v jejím oboru byzantologie nebyla náhrada. Jistě brali ohled také na to, že já v té straně zůstal. Ostatně, později mi při jakési příležitosti pseudofilosof Josef Mužík, který byl předsedou prověřovací komise po fakultu, vyprávěl, že v případě manželských dvojic se rozhodli ponechat ve straně vždy manžela jako živitele rodiny. Původní směrnice z ÚV KSČ totiž zněla, že na fakultě smějí nadále učit jen členové strany. Později to zmírnili.

Pokud jde o manželství partnerů stejného nebo blízkého oboru, to nebylo nijak mimořádné. Napočítal jsem v mé generaci mezi historiky a filosofy deset manželských párů, většinou ovšem působili ti partneři na různých pracovištích. Takže výjimečné to bylo třeba až ve Vaší generaci. Už jako student jsem se v mladistvě naivitě domníval, že nejlepší manželství je takové, kde partneři mohou na něčem spolupracovat, tedy nejen ve vědě. Mně se to podařilo, ukázalo se, že to je nejen pracovní inspirativní, ale také důležité pro vzájemné pochopení i pro trávení volného času. Třeba příklad pro ilustraci. Na prahu normalizace, když už bylo jasné, že nebudeme emigrovat, jsme se v té stísněné atmosféře, když bylo zřejmé, že v práci na národních hnutích nebudu moci pokračovat, rozhodli dělat něco únikového. Přijali jsme nabídku nakladatelství Mladá fronta,

abychom napsali pro edici „Kolumbus“ popularizační knihu o křížových výpravách. Manželka dodávala faktografické znalosti z literatury i pramenů, já obecnější souvislosti a stylistickou zkušenost.

Nicméně je jasné, že dnešní představy o manželství, práci i volném čase jsou asi dost rozdílné od těch našich, takže se tady nedá generalizovat.

8. V osmdesátých letech ideologický tlak slábl, zejména na vědeckých sympoziích např. v Uherském Brodě či v Táboře nebo i u nás v Plzni (kultura 19. století) zažívala naše, pomalu už střední generace nečekaně svobodné diskuse a vnímala tak nově a nadějně tání komunistické diktatury. Přesto nikdo nečekal tak rychlé zhroutení totalitního režimu. Vzpomínám, jak mně i uznávání historici, jako třeba mně blízcí profesori Josef Válka či František Šmahel ještě po listopadové revoluci říkali, že byli přesvědčeni, že své životy dožijí v socialismu (byť v nějakém „gorbačovsky reformovaném“). Jak jste to viděl tehdy a s odstupem Vy?

Tady jsem zcela sdílel názor, který uvádíte. Až příliš samozřejmě jsme počítali s tím, že se systém udrží, ale bude možné ho reformovat. Tedy, že se naplní to, v co jsem doufal už o deset let dřív. Přiznávám tedy, že jsem naletěl na perestrojku. Dokonce jsem roku 1988 poprvé (a naposled) v životě přijal akademickou funkci proděkana (pro zahraniční styky). ale brzy jsem poznal, že ti politicky rozhodující lidé nám jen cosi předstírají a že jim o skutečnou transformaci nejde. Couvnout se nedalo, ale na štěstí přišel vzápětí listopad.

9. I mne, jako čerstvého docenta nestraníka, ale překvapil rychlý rozpad dočasně společenské jednoty, a to i v historiografii a vysokoškolském prostředí. Pochopitelné a oprávněné odchody dosazených stranických a odborně nekompetentních kádrů vystřídala během krátké doby vlna nečekané animozity a nová ostrakizace. Mne samotného mrzí, že jsem sám jako první prorektor nerozpoznal nebezpečí nových křivd a nespravedlností... Na FFUK to muselo být ještě vyostřenější?

V bouřlivých polistopadových týdnech mne sice zvolili učitelé i studenti vedoucím katedry, ale mně bylo jasné, že to není nadlouho, protože už se krystalizovala bojovná kohorta antikomunistů, kterou ovšem nejprve dávali dohromady někdejší stalinisté z padesátých let („vracející se soudruzi“), ale brzy se nositeli ostrakizace, kterou zmiňujete, stali kolegové, kteří se chopili šance nahradit nedostatek schopnosti či ochoty dělat vědu politickou angažovaností nového typu. Navíc jsem brzy poznal, že nemám schopnost něco řídit, rozhodovat, rozkazovat.

Když jsem v následujících volbách dostal jen těsnou většinu učitelských hlasů, oznámil jsem děkanovi, že jmenování na tu funkci nepřijímám. Dobře jsem udělal. Díky tomu jsem se stal svobodným člověkem, přijal jsem postupně několik nabídek na hostující profesuru – v Saarbrückenu, Los Angeles, Halle, Florencii... Celosemestrální či celoroční absence bych si byl jako šéf nemohl dovolit. Přesto jsem stihl na pražské fakultě přednášet, vést semináře a získat pro obecné dějiny několik výborných studentů, z nichž se později stali úspěšní vědci, někteří i v zahraničí, protože na FF neměli šanci prosadit se proti nové mafii průměrných. Ti totiž dokázali eliminovat či marginalizovat skoro všechny schodnější, kteří by je mohli zastínit. S tím šel ruku v ruce konjunkturalistický obrat k soudobým dějinám. Jako příklad: na Ústavu hospodářských a sociálních dějin působí osm pedagogů, z nichž jediný se zabývá dějinami 19. století, všichni ostatní nejnovějšími dějinami. Takové relace vykazovala univerzitní učiliště v NDR neblahé paměti. Tehdy jsme se tomu posmívali, dnes to máme doma a nikomu to nevadí.

10. *Poslední otázkou budiž současný historický revizionismus, přelévající se z odborné historie do popularizační publicistiky. Jinak řečeno stále rychlejší změny diskursů, paradigmat, „správných“ ideologických narativů apod. Na jednu stranu je to přirozené a možná i někdy správné, ale občas se „objevují Ameriky“ a oprašují stará klišé (zatracování všech revolucí). A do toho lavina „cancel culture“, měnící k obrazu svému svém nejen euroamerické, ale národní dějiny, včetně českých. Takže co Vy na to pane profesore Hrochu, vždyť už jen málo pamětníků toho zažilo tolik co Vy!?*

To je celý houf problémů. Půjdu podle jednotlivých termínů. Revizionismus – souhlasím s tím, že frekvence jejich výskytu roste. Rozlišuju dvě věci. Revizionismus jako kritika starších obecně přijímaných koncepcí či konstrukcí minulosti je zdravá a nutná záležitost, pokud je to založeno na objevu nových pramenů či jejich nové interpretaci, aplikuje se nová metoda a výsledek se předkládá jako nový koncept. Vždyť kritická reflexe poznatků o minulosti se považuje odedávna za jeden z předpokladů vědecké povahy historického poznání! Bohužel však se pod ten termín revizionismus snadno schová laciná snaha na sebe u upozornit tím, že se prostě něco popře jako “zastaralé” a zároveň se vypouštějí provokativní inovace. Obojí bez patřičné odborné argumentace.

Zmiňujete „objevy Ameriky“ a máte pravdu. Tady dokonce může jít i o poctivé pokusy přinést něco nového, ale potíží je v tom, že to „nové“ už bylo dávno objeveno. Je to myslím důsledek restuhodného prohrěšku na klasických principech vědeckého poznání vůbec a toho historického zvláště: a sice, že povinností vědce je seznámit se se vším, co bylo dříve napsáno k problému, který hodlá řešit.

To souvisí těsně s dalším prohřeškem: s představou, že výsledky odborné práce z dob předinternetových jsou bezcenné a netřeba je číst, ba ani hledat. Dalším oblíbeným trikem je že autor vymyslí novou terminologii, kterou aplikuje na poznatky třeba i dávno známé a díky tomu předstírá, že předkládá novou koncepci, novou interpretaci.

Ale pokusme se o výklad (pseudo)revizionismu. Zmiňovaná frekvence, kterou zmiňujete, má myslím dva motivy. Za prvé je to snaha na sebe upozornit a zlepšit si tak šanci na získání nějaké pozice či grantu. Čím víc je historiků, kteří touží získat místo na slunci, tím víc revizionismů se rodí. Tato korelace je hypotetická a stálo by za to ji ověřit empiricky. Za druhé je to snaha – zvláště častá pro soudobé dějiny – posloužit nějakému politickému cíli tím, že budu v jeho intencích nově interpretovat nedávno uplynulé děje.

Ale nechci být jen kritik. Domnívám se, že nejdůležitější složkou historikovy práce, jeho základním úkolem, je analyzovat a pokud možno vysvětlit historickou změnu, tedy vidět historii jako rozporuplný, ale přece jen smysl dávající proces změn směřující od minulosti k dnešku. A v tomto kontextu bych vítal každý „revizionismus“, pokud je pokusem o lepší výklad toho procesu. Ale říct, že nemá cenu se o výklad snažit, to je velmi laciné.

Zmiňujete na konec snahu o to, „převrátit“ třeba celé národní dějiny. To je ta zvláště nebezpečná varianta „revizionismu“, protože jde na sám kořen národního sebevědomí. Tehdy mohou sehrát (a vskutku sehráli) historikové neblahou roli – ale naopak také roli pozitivní jako zachránci či alespoň obránci národního sebevědomí (což prosím neztotožňujeme s nacionalismem!).